

SPOLUPRÁCE NA ÚPLNOSTI NÁRODNÍ BIBLIOGRAFIE Z POHLEDU REGIONÁLNÍCH VĚDECKÝCH KNIHOVEN

Marie Nádvorníková

Vztah regionálních vědeckých knihoven k národní bibliografii chceme rozebrat ze dvou hledisek: čím mohou regionální centra ústřední databázi obohatit a jaké je využití CD-ROMů národní bibliografie v regionech. Tato dvě kritéria uplatníme u tří druhů dokumentů: knih, periodik a článků.

V Olomouci jsme se snažili analyzovat produkci knih určitého roku na CD-ROM s časovým vymezením 1983-březen 1996 (aktuálnější informace v době zpracovávání referátu nebyly k dispozici) z regionálního pohledu. Chtěli jsme porovnat soubory literatury vydané v příslušných regionech s odpovídajícím fondem dané regionální knihovny. Srovnáním celého souboru mimopražských vydání jen s olomouckým přírůstkem jsme zjistili, že za základ analýz nemůžeme vzít rok 1995, protože produkce roku 1995 není ještě na CD-ROMu celá. Za uzavřený jsme tedy mohli považovat rok 1994. Statistiku zachycuje následující tabulka. Regionální centra jsou seřazena podle množství literatury vydané v těchto městech. Nemohli jsme přičíst počet publikací, které vyšly na územích celých regionů. Podle regionálního třídění se bohužel v databázi knih na CD ROMu nedá vyhledávat.

Při provádění analýz jsme nechtěli zůstat jen u porovnání počtu. Po předchozích zkušenostech nám bylo jasné, že početní nesoulad ještě prohloubí odlišnost titulová. Rozhodli jsme se proto pro titulové porovnání, i když bylo velmi pracné. Pokud byly dříve srovnávané databáze v systému CDS/ISIS (ASNB, KAKS, přírůstky jednotlivých SVK), dala se snadno porovnávacím programem zjistit i titulová shoda. Dnes je situace složitější. CD ROM je ve FRETu, KAKS v ALEPHu, vědecké knihovny pracují v ISISu, ALEPHu, TINLIBu, KIMSu, RAPIDu, SMARTLIBu.

Státní vědecké knihovny mají plnit funkci regionálních bibliografických center. Shromažďují jednak literaturu vydávanou na území regionu, jednak publikace tematicky se vztahující k regionu bez ohledu na místo vydání. Isovské báze dat byly ideálním pramenem pro bibliografickou kontrolu. Pole 352 Region bylo obrazem regionální produkce z provenienčního hlediska, obsahové hledisko podchycovalo pole 57 Regionální třídění. Tyto možnosti však

v nově zaváděných knihovnických systémech nebyly v plném rozsahu zachovány a porovnávací programy chybějí. Ještě jednu poznámku je nutno připojit: Aby byla práce s databázemi SVK efektivní, nestačí umožnit vyhledávání podle určitých hledisek. Mělo by být zajištěno, aby příspěvky do ústředních bází povinně obsahovaly kódy regionů. Když se to nepodaří, bude bibliografická kontrola v regionech pracná a nespolehlivá.

Česká národní bibliografie – knihy s vročením 1994

Produkce roku 1994 celkem	7353
Literatura vydaná v Praze	4998
Knihy vyšlé mimo Prahu	2355
z toho Brno	776
Olomouc	309
Ostrava	241
Plzeň	139
České Budějovice	74
Ústí nad Labem	52
Hradec Králové	48
Liberec	34
Kladno	2
(regionální centra celkem)	(1675)
mimo regionální centra celkem	680

Za základ porovnání jsme zvolili tři zakladatelské knihovny souborného katalogu KAKS. Zkoumali jsme tedy literaturu vydanou v roce 1994 v Brně, Olomouci a Plzni, jak se promítla v ČNB a ve fondech tří knihoven. Olomoucký výstup byl z isisovské databáze, Brno jsme získali z alephovského KAKSu, Plzeň rovněž z KAKSu s kontrolou v plzeňském KIMSu. Tři odpovídající výstupy byly vyhledány a vytištěny ze CD-ROMu ČNB. Každá dvojice výstupů byla hlavoručně vzájemně porovnána. Výsledky ukazuje následující tabulka.

**Zastoupení knižních titulů s vročením 1994
ve fondech NK ČR Praha, MZK Brno, SVK Olomouc a SVK Plzeň**

počet titulů vydaných v regionálních centrech v roce 1994	celkem	shodně CD-ROM ČNB a příslušná SVK		navíc ČNB		navíc SVK	
		počet	%	počet	%	počet	%
Brno	1151	643	56	133	12	370	32
Olomouc	373	280	75	29	8	64	17
Plzeň	323	114	35	25	8	184	57

Již v období „klasiky“ se mnohokrát konstatovalo, že cesty povinných výtisků jsou nevyzpytatelné. Tabulka ukazuje, že tato situace trvá. Vzdor všem zákonům logiky se část regionální produkce objevuje ve fondu Národní knihovny a není v příslušné regionální knihovně. Jsou to např. materiály univerzit a vysokých škol (v MZK chybí 29 titulů z produkce brněnských VŠ, v SVK Plzeň 15 titulů edice Preprinty vědeckých prací Západočeské univerzity, v Olomouci sborníky z letních škol Univerzity Palackého). Je rovněž těžko pochopitelné, že se pouze do Prahy dostala část produkce regionálních nakladatelství – MOBA, Návrat v Brně, FIN, Votobia v Olomouci a Včelka, Nava v Plzni. Zbytek regionálních titulů obsažených výhradně v ústřední databázi je tříští, kterou je těžké charakterizovat. Je tu zastoupena několika tituly šachová a náboženská literatura, průvodce památkovými objekty, katalogy výstav, učebnice pro střední školy apod. Tituly, jejichž absence v regionálním fondu se zdála až neuvěřitelná, jsme znovu ověřovali. Za všechny uvedme jen Hrady a zámky jižní Moravy. Tento titul opravdu chybí v Brně i Olomouci – jde o neprodejný tisk Památkového ústavu.

Podobně obtížné je charakterizovat tituly, které mají vědecké knihovny navíc oproti ČNB. Např. v SVK Olomouc je to pestrá všehočůť knih, které by se daly zařadit do 27 oborů, z nichž žádný výrazně nepřevažuje, snad jen náboženská literatura (13 titulů). Určité obecnější poznatky za všechny srovnávané soubory se však vyvodit dají. Dá se říci, že v ústřední databázi nejsou tituly malých vydavatelství, nebo institucí, které knihy vydávají sporadicky. V ČNB chybějí básnické sbírky a prózy regionálních autorů, profily regionálních osobností, publikace divadel, jubilejní publikace škol, materiály z regionálních akcí – odborných, vědeckých, kulturních i sportovních. Dále ústřední databáze postrádá publikace různých brněnských veletrhů, učebnice regionálních škol, regionální adresáře, soupisy měst a obcí, materiály o obyvatelstvu a organizacích.

Využití ČNB-knihy v informačních službách je podle olomouckých zkušeností malé. Knihovny zřejmě úspěšně pracují se svými interními databázemi knižních fondů, které jim dovolují pracovat jak s českou, tak zahraniční literaturou a zároveň odpovídají na otázku, které tituly jsou k dispozici v konkrétní knihovně.

V každodenní informační práci se tedy ČNB-knihy ve větší míře neprosadila. Stala se však v některých knihovnách pramenem pro katalogizaci a ještě větší využití zaznamenává při retrokonverzi. Mohla by být ještě velmi přínosnou pomůckou pro akvizici a regionální bibliografii. Ale pracné analýzy byly provedeny jen pro účely tohoto referátu. Jejich cílem bylo podtrhnout naléhavost kooperace ústředí a regionálních center při získávání a podchycování regionální produkce. Zařadit taková porovnávání, jejichž potřebnost se prokázala, do náplně pracovníků akvizice nebo regionální bibliografie je při absenci porovnávacích programů bohužel nemožné.

Na otázku, jak SVK pomáhají při bibliografické kontrole periodického tisku na území ČR, jsme chtěli odpovědět po konzultaci s oddělením povinných výtisků Národní knihovny v Praze, protože víme, že už má řadu let domluvu s regionálními vědeckými knihovnami o pravidelném hlášení nově docházejících, přejmenovaných, respektive zaniklých titulů ČR. Nová vedoucí pracovnice, která tuto problematiku sleduje od začátku letošního roku, uvedla, že výtěžnost této aktivity je takřka nulová. Pohyb v titulech, který zaznamenávají dodané hlášenky, bývá v centru již podchycen. Je ovšem třeba říci, že poněkud polevila disciplína v zasílání informací – hlášenky nedocházejí ze všech vědeckých knihoven a často jsou velmi opožděné.

Lze ovšem i předpokládat, že přesahy mezi centrem a regiony, které se vyskytly u knih, jsou u periodické literatury ojedinělé. Vždyť v převážné většině oslovují regionální periodika potencionální čtenáře v regionu, a je tudíž přirozené, že se toto periodikum cestou povinného výtisku dostává do fondu příslušné vědecké regionální knihovny. Kontrolní mechanismy (vazba ústředí na SVK a na okresní, resp. městské úřady registrující tisk) fungující při budování ústřední databáze periodik, jsou tak patrně dostačující.

Při budování národní článkové bibliografie vytvořila Národní knihovna ČR zpracovatelský kooperační systém, jehož cílem je dát uživatelům k dispozici co nejobjektivnější obraz článkové produkce obsažené v seriálech vydávaných na území ČR. A to v optimálním objemu, bez zbytečných duplicit. Vědecké knihovny zpracovávají seriály vycházející na území regionů. Excerptní základna byla opakovaně projednávána na subkomisi pro otázky národní a regionální bibliografie NKP, nyní komisi pro bibliografii Sdružení knihoven ČR. Je zveřejňována a Národní knihovna ji považuje za vyváženou. Excerptní základna respektuje složení vydavatelských institucí v příslušném regionu – obsahuje regionální deníky, periodika muzeí, archivů, periodika

a sborníky vysokých škol. Počet těchto periodik je v regionech rozdílný, jak to dokládá následující tabulka.

Podíl NK ČR Praha a regionálních SVK na excerpční základně ASN-B-Č

knihovna	počet excerpovaných titulů	knihovna	počet excerpovaných titulů
Národní knihovna ČR	276	SVK Plzeň	13
MZK Brno	32	SVK Kladno	12
SVK Olomouc	23	SVK Liberec	11
SVK Hradec Králové	19	SVK Ústí nad Labem	9
SVK České Budějovice	18	SVK Ostrava	4

Údaje převzaty z materiálu I. Anděrové Kooperací systém článkové bibliografie. Excerptní základna jako východisko pro kooperaci.

Je zajímavé se vrátit k referátu na 3. národní bibliografické konferenci v Hradci Králové v roce 1987, kde také zazněl referát o vztahu národní a regionální bibliografie v automatizovaném systému. V oblasti článků byly spatřovány ze strany regionů čtyři okruhy problémů. Ráda bych ocenila, že došlo k výraznému posunu, že regionální bibliografky naléhavost úkolů uznaly a s nelehkými problémy se vyrovnaly. Stalo se samozřejmostí, že za smluvně dohodnuté tituly regionálních periodik převzaly titulovou garanci – zpracovávají tedy pro ústřední databázi z velké části články, které se tematicky nevztahují k regionu, a nejsou tudíž předmětem zpracování vlastní regionální bibliografie. Bibliografky v regionálních knihovnách si zvykly i na ažuritu excerptce, která nekoresponduje s harmonogramem regionálních ročenek, vyrovnaly se se selektivními jazyky nezvyklými pro regionální bibliografii. A konečně byl vyřešen i čtvrtý, kapacitně nejsložitější problém – excerptce krajských deníků. I když hledisko pracovních kapacit zůstává vždy limitujícím faktorem, byl uspokojen hlavní požadavek: obohatit centrální článkovou databázi o nejhodnotnější produkci z území regionů; o takovou článkovou produkci, která by byla přínosem pro řešerše a další informační výstupy, získávané z ČNB-články.

Shodou okolností jsme v SVK Olomouc testovali ANAL opravdu hloubkově. Po měsíce jsme sestavovali bibliografický soupis Literární bibliografie severní Moravy v letech 1990-1995.

Protože jsme literaturu a literární vědu severní Moravy chtěli pokrýt co nejdůkladněji, volili jsme různé sekundární zdroje a rozsáhlou přímou excerpci periodik. I když v případě literatury jde o jednooborový soupis, lze i na jeho základě odpovědět na otázku, jak v souvislosti s nejrůznějšími excerptními zdroji obstál ANAL. Obstál výborně, záznamy získané z jiných pramenů se ukázaly jako duplicitní. Pocítily jsme vlastně jen jedinou citelnou mezeru – absenci článků z regionálních mutací ústředního tisku. V souladu s materiálem dr. Anděrové z března t.r. Koooperační systém článkové bibliografie a jeho doporučeními jsme postrádali články z moravských respektive brněnských mutací Mladé fronty Dnes, Lidových novin, Svobodného slova, Práce, Práva. Je to však zřejmě specifický problém Moravy, kde akcent na kulturu a umění v brněnských mutacích je výrazný a záznamy těchto článků by jistě měly své místo i v ústřední databázi ANAL.

Problém českých vědeckých knihoven je trochu jiný, pro Moravu zase netypický, a to mutace regionálních deníků. Oba problémy by vyžadovaly, aby se jimi zabývala komise pro bibliografii SDRUK.

Databáze ANAL je nejvyužívanější databází v informační práci vědeckých knihoven. V Národní knihovně by proto měla patřit k prioritám.

Závěrem můžeme ve zkratce shrnout odpovědi na výchozí otázky:

- Byl prokázán nesporný podíl regionálních knihoven na úplnosti ústředních bází dat národní bibliografie. U knih je třeba podtrhnout nejen přínos dvou moravských vědeckých knihoven – odběratelů povinných výtisků z území celé ČR, ale všech ostatních SVK, kterým zůstává regionální povinný výtisk.
- Národní knižní bibliografie by si zasloužila širší využití. Chtějme po automatizovaných systémech, aby nabízely i pracovníkům akvizice a regionálním bibliografům další důležité možnosti.